

Xavier Villacrosse, arhitect al Bucureștilor (1837—1855)

Dacă în primele decenii ale secolului al XIX-lea se constată prezența timidă a unor elemente noi în ceea ce privește modernizarea orașului ca : sistematizarea din 1802—1803, formarea unui comitet de poliție, (1807), iluminarea cu felinare a Podului Mogoșoasei din șapte în șapte case, (1814)¹ existența epistășiiilor de mahalale, (1820) despărțirea Agiei (Poliției) de Dorobâncie, (1821)² — în perioada Regulamentară aceste tentative de modernizare se definesc mai concret, se conturează, capătă amploare.

Pe de altă parte, și unele calamități naturale (cutremurul din ianuarie 1838, inundația Dimboviței din martie 1839 și marele foc din martie 1847) pun domnia în situația de a lua măsuri concrete și rapide de îndreptare a situației. Sint instituite comisii care aveau în atribuții înfrumusețarea orașului, pun probleme strict urbanistice privitoare la alinierea străzilor, construirea de case³ etc., se urmărea adică înfrumusețarea orașului în mod mai sistematic și mai european". Măsurile erau însă aplicate numai în centrul capitalei, sub supravegherea unui arhitect al orașului.

În rândurile arhitecților din prima jumătate a secolului al XIX-lea, printre care amintim pe Vladimir de Blaremborg, Moritz von Ott, Fessler, Alexandru Orăscu, M. Sanejouand, A. Hefft, Melik, se numără și Xavier Villacrosse.

Opera sa, deși modestă la prima vedere, este interesantă pentru că este legată tocmai de perioada de sistematizare și modernizare a orașului de după 1830.

În ceea ce privește originea, cînd și cu ce ocazie vine la București acest Xavier Villacrosse, nu se știe nimic sigur. După unii este francez de origine⁴, după alții „refugiat catalan cu studii de arhitectură în Franța”⁵. Cert este că a rămas pînă la moartea sa, întimplată în decembrie 1855, cetățean francez, după cum menționează „generalicescul Consulat al

¹ *Istoria orașului București*, 1965, vol. I, p. 161, 201.

² Vasile Dașkevič, *Istoricul reședințelor poliției capitalei, fosta Agie*, 1937, p. 20, 28.

³ C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, București, 1966, p. 140.

Constantin George Mano, *Documente din secolele al XVI-lea — XIX-lea, privitoare la familia Mano*, București, 1907, p. 515. I. C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, Buc., 1915, p. 412.

⁴ Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 25.

⁵ Gh. Crutcescu, *Podul Mogoșoasei povestea unei străzi*, p. 111.

Franței" în legătură cu anunțul dat „pentru creditorii răposatului d. Kzavier Villagrosu, fostul arhitect al statului... de a se arăta cu documentele lor de creanță... spre a se face cuvincioasa punere la cale pentru despăgubirea lor”⁶. Așa se explică de ce, după mărturisirile ultimilor descendenți, Xavier Villacrosse ar fi înmormintat la cimitirul parizian „La Pèze Lachaise”⁷.

În București a locuit în pasajul care-i poartă numele de pe Calea Victoriei de azi și pe ulița Cișmigiuului⁸, ce se afla, aproximativ, pe traseul de azi al străzii Spiru Haret. (După moartea lui Xavier Villacrosse, ulița apare la 1856, după cum ne arată planul Yung întocmit în acel an, cu numele arhitectului).

În 1830 se căsătorește cu Polixenia, una din fiicele lui Serafim, dragoman pe lângă Consulatul Franței la București, traducător și interpret al lui Napoleon în campania din Rusia. Dragomanul Petre Serafim avea mari posibilități materiale⁹. Soția lui X. Villacrosse și sora acesteia, Anastasia, căsătorită cu negustorul grec Macca, primesc drept zestre parte din proprietățile de pe Podul Mogoșoarei, loc pe care se vor trasa la 1890 pasajele Macca și Villacrosse. Numele menționatei pasaje, păstrate până în vremurile noastre, sînt legate de numele vechilor proprietari ai acestor locuri¹⁰.

Familia Xavier și Polixenia Villacrosse are mai mulți copii, morți de timpuriu, cu excepția lui Jean Fernand¹¹ (1850—1938) și a Paulinei (1825—1909)¹². Am putea deci presupune anul 1825 ca dată a venirii lui Xavier Villacrosse în București.

Activitatea arhitectului Xavier Villacrosse poate fi privită sub trei aspecte, legate armonios între ele și anume :

1. activitatea propriu-zisă de arhitect ;
2. activitatea desfășurată în calitate sa de arhitect al statului ;
3. activitatea desfășurată în calitate sa de arhitect al orașului București.

Xavier Villacrosse este autorul primului local al primăriei orașului nostru, construit în 1842 (Casa Orașului). Planurile și construcția au fost ridicate de el, fiind ajutat de meșterul Andrei Stamate. Primăria veche se afla în piața Ghica-Vodă, aproape de biserica Sf. Anton ; ambele au fost distruse complet în 1847 și nu au mai fost refăcute¹³. Presa vremii¹⁴ amintea că la 6 septembrie 1842 se punea piatra fundamentală a casei

⁶ Buletinul Oficial al Principatului Țării Românești, nr. 98, 1855, p. 30 ; vezi și dos. 6/1845, f. b. ; Forunca Departamentului din Lăuntru din 2 nov. 1845 către Sfatul Orașesc pentru desființarea sechestrului la leafa orașului Villacrosse.

⁷ Informația primită de la d-na Marie-Jeanne Petculescu.

⁸ Arhivele St. Buc., Primăria Municip. București, dos. 50/1843, f. 10, 23.

⁹ Vezi, arendarea moșiei Dărăști, jud. Vlașca — în Cantor de Avis IV, 1846, p. 452 ; între 1 ian. 1839 — 1 ian. 1842 Solomon Alfon și dragomanul Serafim au luat în arendă vămile Țării Românești, la preț de 2.500.000 lei pe an (Cantor de Avis, II 1838—1839, Țara Românească, p. 137).

¹⁰ N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, ed. 1939, p. 261 și Gh. Crutcescu, op. cit., p. 115.

¹¹ Arhiva bis. Bărăția.

¹² Arhiva cimit. Belu catolic.

¹³ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, p. 143 ; C. C. Giurescu, op. cit., 128 ; Fl. Georgescu, *Regimul construcțiilor în deceniile IV—V din secolul al XIX-lea în București materiale de istorie și muzeografie*, 1967, vol. V, p. 43.

¹⁴ Buletin. Gazetă Administrativă. XI, 1842, p. 319 ; Cantor de Avis VI, 1842, p. 256 ; *Curierul Românesc* XIII, 1842, p. 277, 381—284.

orașenești din capitală, iar „înăugurarea zidirii celei noi a Sfatului orașeneesc o anunța „Vestitorul Românesc”¹⁵ „cu ocazia alegerii noului președinte, marele vizier Alecu Ghica și a membrilor Sfatului Orașeneesc din București”¹⁶.

În atenția domniei și a marilor dregători stătea către mijlocul secolului al XIX-lea și ridicarea unui teatru național. Comisia formată în 1840 urma să se îndeletnicească în întregime cu aducerea la îndeplinire a legiuirii, făcând proiectele pentru clădirea teatrului și pentru repertoriu¹⁶. În 1845 se prezentau domnitorului pentru teatru, trei planuri: unul al lui Villacrosse, altul al lui Balzano și un al treilea datorat lui Iacob Melik. Deși Bibescu Vodă preferă proiectul întocmit de Xavier Villacrosse¹⁷, totuși lucrarea a fost repartizată în 1846 arhitectului A. Hefft, care a început zidirea în decursul aceluiași an¹⁸. Controlul calității cărămizilor folosite la construirea noului teatru a fost efectuat însă de X. Villacrosse, arhitect al orașului, asistat de arhitectul Iacob Melik, în iunie 1845¹⁹.

De asemenea, Xavier Villacrosse a fost solicitat să întocmească și planurile pentru construirea unui palat al Arhivelor Țării Românești, întrucât arhivele erau adăpostite în locuri improprii pe la diferite ministri din București. Însă aceste planuri, ca și celea ale lui Blaremburg și Salman nu au fost realizate²⁰ atât din cauza evenimentelor politice, cât și din motive financiare. Ceva mai mult, arhitectul Salman neputând termina planurile, ele sînt încredințate lui Villacrosse²¹, ceea ce scoate în evidență capacitatea sa profesională. Planul cu detaliile lui era terminat în luna august 1850.

Cum între prevederile Regulamentului Organic era și problema sistematizării orașelor țării, prin ridicarea planurilor cadastrale, întocmirea parcelărilor, ridicarea de noi construcții etc., Xavier Villacrosse este numit arhitect al statului, tocmai pentru respectarea și aplicarea acestor dispoziții Regulamentare. În primul rînd trebuia să se aibă în vedere unele orașe dunărene — foste raiale — ca Giurgiu, Brăila, Turnu Severin, Turnu Măgurele. Pînă în 1836 Villacrosse n-are sub denumirea de arhitect al statului. Totuși este angajat în provincie „să restructureze și să îmbunătățească planul orașului Turnu-Severin, întocmit inițial de arhitectul Moritz von Ott”²².

Numit arhitecton al statului²³ funcționează în această calitate pînă în 1841. Alte publicații²⁴ îl desemnează pe Villacrosse ca fiind însărcinat de ocîrmuire „cu croirea și înfrumusețarea noului oraș Turnu-Severin, jud. Mehedinți”. Clădirile publice și particulare se făceau în acest oraș

¹⁵ Vestit. Rom. 1843, nr. VII, p. 342.

¹⁶ Sărățeanu, Din trecutul teatrului național, în *Revista de istorie, arh. și filologie* XII, p. 2.

¹⁷ Ioan C. Filitti, op. cit., p. 296.

¹⁸ G. Petra, *Teatrul Național în București de altădată*, ed. 1941, p. 44.

¹⁹ Fl. Georgescu, op. cit., p. 60. Minist. Lucrărilor Publice, dos. 72/1844, f. 128. Arh. St. Buc.

²⁰ G. Petra, *Contribuții la istoricul Arhivelor Românești*, Buc. 1945, p. 25.

²¹ A. Sacerdoțeanu, *Proiecte pentru Palatul Arhivelor Statului*, Buc. 1940, p. 4. Reprodus fig. 2, p. 14, planul Villacrosse.

²² Grig. Ionescu, *Istoricul arhitecturii în România*, vol. II, ed. 1965, p. 403.

²³ *Almanahul Statului din toată Țara Românească*, 1837, p. 42.

²⁴ Ioan C. Filitti, op. cit., p. 25.

după planul pus la dispoziție de inginerul statului²⁵. În anul 1837 domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica vizitează Turnu Severin, de fapt proprietățile lui particulare, face un recensământ al contribuabililor și o excursie cu caracter arheologic. Construcțiile de aici începuseră de cîva timp²⁶.

Din aceeași perioadă datează și înfrumusețarea orașului Turnu-Măgurele. Tot Villacrosse întocmește planurile noului oraș, în cursul anului 1836, „săvîrșindu-l în decursul aceluiași an” (1836 n.n.) și „întărîndușă de Măria Sa Vodă prin ofișul domnesc cu nr. 651 sau și pornit d. Villacroz arhitectonul statului, ca împreună cu otcîrmuitorul județului să înceapă croiala orașului, măsurînd și toate locurile cu osebire a clăsurilor, a drumurilor și a piețelor”²⁷.

Planurile orașelor Turnu-Severin și Turnu-Măgurele întocmite de Villacrosse, prezintă avantajul că „ne dau indicații prețioase asupra felului cum se aplica și se realiza pe teren un oraș proiectat” după modelul orașelor mari din Europa.

Pentru a înțelege mai bine activitatea arhitectului Villacrosse, vom face cîteva referiri la modul de organizare a părții tehnice pendinte de Departamentul din Lăuntru.

La 1833, conform Regulamentului Organic, se prevedea o nouă organizare a părții tehnice din principat. Legea e dezvoltată prin proiectul de lege din mai 1840. Dacă în anul 1833 secția inginerescă forma o „masă” a departamentului de interne, în 1840 devenea o secție completă, subîmpărțită în două „mese” — una a ingineriei, care se ocupa de drumuri, șosele, poduri, și alta a arhitecturii ce se ocupa de clădirile publice, carantine, țehnițe, școli, cazărmi, reparații de mînăstiri, cheiurile Dunării, scurgerea bălților etc. „Arhitectonii” orașelor aveau a se îndeletnici cu toate cîte privesc înfrumusețarea lor.

În 1847, direcția lucrărilor publice avea patru despărțiri: inginerescă, poduri și drumuri, arhitectură și lucrări hidraulice.

La 3 septembrie 1841, Xavier Villacrosse este numit arhitect al orașului, conform adresei Departamentului din Lăuntru către Sfatul Orășenesc: „după noua organizație făcută la partea tehnică, în urma chibzuirii mijlocită spre aceasta și întăririi primită prin înaltul ofiș cu nr. 1041, urmînd a trece la secția inginerescă în post de arhitecton al secției d. Hainric Faiser, iar în locul numitului acolo la Sfatul orășenesc, d. Xavișe Vilacros, se dă aceasta în cunoștință ca îndată ce se arată d. Vilacros acolo să i se predea”²⁸... etc.

În perioada de pînă la 1841, chiar înainte ca Xavier Villacrosse să fie numit arhitect al orașului, primăria l-a solicitat să soluționeze mai multe probleme urbanistice și edilitare. Printre acestea amintim: „porunca Departamentului din Lăuntru către Sfatul orășenesc București, în urma jălbii episcopului bisericii Sf. Vineri înaintată domnitorului, pentru cercetarea ce trebuie a se face la zidurile bisericii de arhitectonul

²⁵ Buletin Gazetă oficială, nr. 14, 1836, p. 54—55.

²⁶ Eudoxiu de Hurmuzachi, *Colecțiune de documente priitoare la Istoria Românilor*, vol. X, p. 488.

²⁷ Buletin Gazetă oficială, nr. 32, 10 oct. 1836, p. 131.

²⁸ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 14/1837—1841, f. 266.

Villacrosse și Faiser, să vadă dacă clădirea se poate socoti temeinică și fără a amenința vre o primejdie”²⁹. La 27 august 1838 raporta Sfatului orășenesc „cercetările stării stîlpilor și bolților bisericii Sf. Vineri” — avariată de cutremurul din 1838.

Tot în 1838, cercetînd starea bisericii Sf. Visarion Vechi, X. Villacrosse propunea legarea bolților și a zidurilor cu cercuri de fier și dărimarea clopotniței³⁰.

Clădirea comisiei de roșu și observatorul (foișorul de foc) al acesteia, de peste drum de biserica Răzvan, erau în stare proastă pe la 1837, după cum se constată din cererea Sfatului Orășenesc adresată lui Villacrosse de „a urgenta verificarea foișorului de foc și al clădirii încăperilor comisiei de roșu, pentru a se putea ține mezatul lucrărilor”³¹. La 8 iulie 1840 o comisie formată din arhitectul ajutor al inginerului statului, Tili, arhitectul Villacrosse și Hartl, cercetează din nou starea acestor două obiective. La 11 iulie 1841, Villacrosse întocmea un raport prin care arăta cauzele slăbirii clădirii comisiei de roșu și propunea schimbarea tuturor grinzilor tavanului, anexînd și calculul cheltuielilor. Starea în care se afla în 1837—1838 casa Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaiei, reclama reparații generale, dată fiind și dorința domnitorului „de a fi domnească curte”. Cu toate reparațiile și modificările necesare a fost însărcinat arh. Villacrosse³².

Împreună cu Moritz von Ott va revizui și planurile palatului Barbu Știrbei, construit după planurile arh. Michel Sanejouand mort în 1837³³. Tot în atribuțiile arhitectului orașului se înscriau și rezolvarea cererilor proprietarilor de a clădi din nou, cererile de reparații, inspecția caldărilor³⁴, măsurarea ulițelor ce se așterneau din piatră din nou³⁵, alcătuirea de șanțuri și repararea lor, repararea zăgazurilor și podurilor de pe Dimbovița, funcționarea fîntinilor etc. În calitate de arhitect al orașului, Villacrosse rezolvă împreună cu ajutorul secției arhitectonice sarcinile ce le reveneau. Astfel în 1844 Sfatul Orășenesc îi cere a „studia fără zăbavă situația, arătată de el încă din noiembrie 1843, în legătură cu îmbunătățirile necesare la Vadul Sacagiilor de pe lângă baia mînăstirii Sf. Ioan”. Imediat întocmește planul de constatare și de măsuri³⁶. Același Sfat Orășenesc se adresează lui Villacrosse „a vedea și reclamațiile proprietarilor înaintate domnului, cu privire la

²⁹ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 79/1838, f. 1, 16 iunie 1838; același dosar, 27 august 1838, f. 32.

³⁰ N. Stoicescu, op. cit., p. 303.

³¹ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 23/1832, f. 47 adresa nr. 49, mai 10/1837. — dos. 23/1832—1844, f. 331, 1840 — iulie — 8. — Idem f. 458 1841 — iulie 8; calculul cheltuielilor, f. 597.

³² N. Stoicescu, op. cit., p. 41. C. C. Giurescu, op. cit., p. 128. Reparații și mai tîrziu — vezi (a) Arh. St. Buc. Primăria Municip. Buc. dos. 123, 1848—1851 p. 12; (b) Idem, dos. 3/1852, f. 20, 19 febr. 1852 „Sfatul Orășenesc invită pe Villacrosse să facă reparații” și-lînd stricteciunile pricinuite la vechiul palat de țeremonie; același dos., f. 21, listă cheltuieli necesare.

³³ C. C. Giurescu, op. cit., p. 141.

³⁴ Arh. St. Buc. Primăria Municip. Buc. dos. 6/1844, f. 4—5; f. 1, statul de plată al despărțirii arhitectonice; dos. 2/1830—1843, f. 243.

³⁵ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 3/1852, f. 8, 9.

³⁶ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, 6/1844, f. 11, la f. 12 — raportul lui.

lucrarea canalului pe ulița Tîrgului de Afară³⁷ precum și a calcula cheltuielile necesare pentru un pod la gura oborului³⁸.

În perioada pregătirii și dezbaterii planului Borroczyn din 1846, Villacrosse face impoziante propuneri³⁹. Autorul planului le-a găsit utile și a ținut seama de ele⁴⁰.

În 1847 Villacrosse face reparații la localul Sfatului Orășenesc⁴¹.

În 1847, Villacrosse și Gilbert, mecanicul fîntinilor, sînt solicitați a face mai multe amenajări cursului Dîmboviței în mahalaua Cărămidarș — unde în acel loc provoacă stricăciuni locuitorilor de pe malurile ei⁴², iar în baza ordinului 1216 al Departamentului din Lăuntru din 27 februarie 1852, Villacrosse a întocmit „raportul de cheltuielile făcute la îmbunătățirea malului Dîmboviței în dreptul căzărniî din Dealul Spirei”⁴³.

Villacrosse, cu experiența sa, alcătuiește și un proiect de clădire solidă și nu lipsită de confort pentru funcționarul „căpitanul” de la bariera șoselei Cotroceni⁴⁴.

Cum în timpul „marelui foc” din martie 1847 a avut mult de suferit hanul Constantin Vodă, de pe podul Mogoșoaiei, la 9 octombrie 1852 a fost alcătuită o comisie condusă de X. Villacrosse și formată din arh. Hefft, C. Pencovici și Alex. Orăscu, care să cerceteze, dacă nu cumva această importantă construcție ar trebui să fie dărîmată. Într-un raport din 31 decembrie 1853, comisia arată care este starea generală a hanului și ce trebuie să se dărîme din el⁴⁵.

Cum biserica Sf. Gheorghe Nou, distrusă și ea în parte de focul din 1847⁴⁶, reclama reparații urgente, Eforia Mînăstirilor închinată apelează pentru aceasta la arhitectul Villacrosse. Planurile lui au fost examinate de către o comisie formată din cunoscuții arhitecți Hefft, Alex. Orăscu și Johann Schlatter. Repararea bisericii Sf. Gheorghe Nou a fost terminată în 1856.

Din înaltă poruncă domnească se alcătula în 1851 o comisie pentru „restaurarea raionului orașului”, Villacrosse era membru în această comisie, alături de maiorul Borroczyn și șeful Poliției⁴⁷.

În 1852, Villacrosse întocmea două devize pentru reparații imediate și viitoare la localul prefecturii poliției capitalei⁴⁸.

³⁷ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 6/1844, f. 9; raportul de răspuns, f. 10.

³⁸ Idem, f. 1, răspunsul cercetării lui.

³⁹ Arh. St. Buc. fond Primăria Municip. București, dos. 56/1846, f. 9.

⁴⁰ Vezi planul Borroczyn în original — în arhiva secț. Arhitectură și Sistemizare — Primăria Capitalei; planșa 11, are demarcația orașului (barierile).

⁴¹ Arh. St. Buc., fond Primăria Municip. Buc. dos. 89/1846, f. 3. În 1848 făcea diferite reparații clădirilor mari din oraș pentru cazare trupe străine, același fond dos. 1848—1851, p. 219, 343.

⁴² Idem, dos. 3/1852, f. 10.

⁴³ Idem, dos. 3/1852, f. 15.

⁴⁴ Arh. St. Buc. Primăria Municip. București, dos. 3/1852, f. 43.

⁴⁵ N. Stoicescu, Vechi monumente bucureștine, în Materiale de istorie și maezografie, 1964, vol. I, p. 350.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ Din invitația făcută lui Villacrosse a venit la o discuție la 28 aprilie 1852 la Sfatul Orășenesc — Arh. St. Buc. fond Primăria Municip. Buc., dos. 3/1852—1864, f. 64.

⁴⁸ Idem, f. 84.

Socotim că pe temelial acestor documente de arhivă am reușit, cel puțin în parte, să prezentăm personalitatea lui Xavier Villacrosse, care a contribuit la opera de înfrumusețare, sistematizare și modernizare a orașului-capitală, în perioada Regulamentară.

Desigur că, cercetarea activității tuturor inginerilor și arhitecților care au lucrat în București în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și în-deosebi în perioada Regulamentară, ar contribui în mod esențial la cunoașterea amănunțită a tuturor etapelor de construire și înfrumusețare a orașului-capitală în perioada menționată.

Xavier Villacrosse, arhitecte de Bucarest (1837-1855)

RÉSUMÉ

Xavier Villacrosse, l'un des architectes de la Capitale qui a activé pendant la première moitié du XIX-ème siècle dans la période d'aménagement et de modernisation de la ville après le Règlement Organique.

Architecte à grandes qualités en son métier, il a construit le premier édifice de la mairie, qui ne s'est pas conservé jusqu'à nos jours.

Par des matériaux d'archive et par d'autres publications on a cherché à mettre en évidence les travaux les plus importants réalisés par lui ou en collaboration avec d'autres architectes du temps, ainsi qu'à établir des données en liaison avec sa vie.